

Ngā Tikanga Hei Whai mā ngā Poari o ngā Kura

Ko tā te Poari tikanga here i tōna kura¹, he whakapūmau:

- › Kia eke haere te katoa o ngā ākongā ki ā rātou ake paerewa tiketike me ngā whakatutukitanga mātauranga
- › Kia tū pakari te kura:
 - hei taiao haumarū ā-tinana, hauora kare ā-roto hoki
 - hei tina, hei whakamana i ngā mōtika o ngā ākongā e hāngai ana
 - hei kōkiri i ngā tūāhua whakakore i te kaikiri, te poapoataunu, te whakawetiwheti me ērā tūmomo toihara katoa
- › Kia hāpai i te kotahitanga me te manaakitanga o ngā ākongā ahakoa ō rātou matea ako
- › Kia whakamana i Te Tiriti o Waitangi, tae rā anō ki:
 - te whakapūmau i ngā tikanga Māori o te takiwā, te mātauranga me ngā tūāhua o te ao Māori hei whakatakoto ki roto i ngā mahere, ngā kaupapa here, me te marautanga ā-kura, marautanga ā-rohe
 - te kōkiri whakamua kia āhei ai te kuhu ki ngā whakaakoranga reo Māori, tikanga Māori hoki
 - te whakatutuki i te mana ōrite o ngā hua akoako mō ngā ākongā Māori.

Hei whakatutuki i ngā tikanga here², me aro kau atu te Poari ki ngā Whakaarotau Mātauranga, Akoranga ā-Motu hoki, me whakatūturu i te tumuaki me ngā kaiako ki te whakawhanake me te whakatinana i tētahi marautanga akoranga mō ngā ākongā tau 1 ki te tau 13:

- › hei whāriki mō tētahi kāhua puta e whakahuatia mai ana e te kura, hāpori, whānau, hapū, iwi
- › hei whakaū i ngā mātāpono e hora ana ki te whārangi 10
- › me te pupuri ki ngā uara me ngā waiaro i tautuhia ai e te kura, hāpori, whānau, hapū, iwi hei āki, hei whakaatu, hei tōmene mā ngā ākongā

- › hei hāpai hoki i ngā ākongā ki ō rātou ake pitomata reorua
- › e whakawhiwhia iho ai ki ngā ākongā ngā huapai o ngā akoranga nui kei raro iho nei e rārangi mai ana. I ngā wā hoahoa marautanga a ngā kura me ngā wā arotake, ka āta tīpakohia ētahi whāinga paetae mai i ia akoranga nui hei urupare ki ngā kaupapa e ngākaunuitia ana, ki ngā matea ako hoki o ā rātou ākongā.

Ko ngā akoranga nui nei:

- Te Reo Māori, e ai ki te whārangi 24 me ngā whārangi o muri ake
- Pāngarau, e ai ki te whārangi 40, me ngā whārangi o muri ake
- Hauora, e ai ki te whārangi 60, me ngā whārangi o muri ake. Waihoki, ia te rua tau i ngā uiuinga a te hāpori kura, ka whakatakoto te poari i tāna tuhinga tauākī mō te āhua o te whakatinana i te marautanga Hauora³
- Tikanga-ā-Iwi me Te Takanga o Te Wā, e ai ki te whārangi 74, me ngā whārangi o muri ake, ā, kei te whārangi ipurangi hoki, kei Kauwhata Reo ki [Tikanga ā-Iwi | Kauwhata Reo](#)
- Ngā Toi, e ai ki te whārangi 86, me ngā whārangi o muri ake
- Pūtaiao, e ai ki te whārangi 96, me ngā whārangi o muri ake
- Hangarau me Hangarau Matihiko, e ai ki te whārangi 110, me ngā whārangi o muri ake, ā, kei te whārangi ipurangi hoki, kei [Kauwhata Reo](#)
- Te Reo Pākehā, e ai ki te whārangi 120, me ngā whārangi o muri ake, me
- Ngā Reo, e ai ki te whārangi 152, me ngā whārangi o muri ake. Kei te wāhi ako o Ngā Reo te anga akoranga ki ngā reo anō hei āpiti ki Te Reo Māori me Te Reo Pākehā⁴.

¹ Ka whakatūturu tēnei tikanga here i te ture [ETA 2020, Wāhanga 127 \(1\)](#)

² Ka whakatūturu tēnei tikanga here i te ture [ETA 2020, Wāhanga 127 \(2\)](#)

³ Ka whakatūturu tēnei tikanga here i te ture [ETA 2020 Wāhanga 91](#)

⁴ I whakatūturu tēnei tikanga here i Te Kāhiti o Aotearoa [2009-go8817](#), [2009-go8814](#), [2017-go6474](#) hoki

- › tōna tikanga, me whai ngā hōtaka whakaako mā ngā ākonga Tau 11-13 e hāngai ana tuatahi ki ngā tauākī marautanga ā-motu e tika ana.
- › e tutuki ai ngā āhuatanga mō te whakarite wā whakaako mō te pānui, me te tuhituhi, me te pāngarau mā ngā Tau 0-8.⁵
- › Mātua whakaritea, whakaputaina hoki te mahere whakamahinga o ia tau i mua i te 31 Poutūterangi.
- › He aratohu anō ka kitea ki: [Schools' planning and reporting](#)

Kua panoni ngā tikanga here a ngā poari mō te pēhea o te whakamahere me te tuku pūrongo whakahaere kura ([Education and Training Act 2020, wāhanga 134-146](#) (kua tau mai te mana o tēnei panonitanga tikanga here i te 1 Kohitātea 2023⁶), [Education \(School Planning and Reporting\) Regulations 2023](#) (ka tau mai te mana o tēnei tikanga here i te 1 Hereturikōkā 2023).

Ko ngā whāinga whānui kei roto i ēnei mahi panoni, he whakatūturu i ngā poari ki te arotahi ki ngā whakatutukitanga whāinga matua, te whakamana i Te Tiriti o Waitangi, me te hiwa ake ki ngā Whakaarotau Mātauranga, Akoranga ā-Motu hoki.

Mātua rā, mā ia poari kura e whakaatu atu i:

- › Te rirohanga o
 - tētahi mahere rautaki kia 3-tau te roanga, ka whakatakoto i ngā kōwhiringa kōrerorero o tōna ake hapori o te kura hei whakariterite rautaki ki te whakatutuki, (ki te anga haere rānei ki taua tutukitanga rā anō), i āna whāinga hoki mō te wā, me
 - tētahi mahere ā-tau hei whakatinana i ngā take o ia tau tae noa atu ki te pēheatanga o aua mahi whakatinana rā i roto i te wā o ia tau.
- › Te whakahaere tikanga e pā ana ki te tumuaki me ngā kaiako ki te aroturuki me te aromātai i ngā mahi akoako a ngā ākonga e hāngai ana ki te marautanga, ki te whai tohu mātauranga anō hoki me i whaitake tērā ki te kura.
- › Te whakahaere tikanga kia hoatu i tētahi pūrongo akoako ki te ākonga me ōna mātua (kia kua e iti iho i te rua ia tau), ā, kia mārama rawa te pānui o tērā tuhinga e pā ana ki ngā akoranga marautanga a te ākonga, te reo matatini me te pāngarau, e ai ki ngā mōhioranga aromatawai whai kounga
- › Mātua whakaputaina te mahere rautaki o ia 3 tau i mua i te 1 Poutūterangi, kātahi ka tuku atu ki te Tumu Whakarae mō te Mātauranga

Ko te whakawhitinga ki te marautanga kua whakahoungia

Ko te pūtake o ngā mahi whakamahere a te poari kura, he whakarato i tāna marautanga whai kounga. Nā, ka whaihua tāna anga whakamua me te whakatakoto mahere hei whakatinana i te marautanga ā-motu ka whakahoungia i roto i ngā mahere rautaki o te tau, ā, haere ake nei.

Kua whakaahuatia ngā whakahoutanga e pā ana ki Te Marautanga o Aotearoa kei te whārangi ipurangi kei [Te Whakahou i Te Marautanga o Aotearoa | Kauwhata Reo](#) kia hāngai tērā ki ngā ariā matua e kīa nei Te Tamaiti Hei Raukura. He anga ariā tērā e whai whakaaro nui ana ki tētahi marautanga iwi taketake e tino hāngai ana ki ngā tautake me ngā mātāpono kaupapa Māori i roto i te mātauranga ara reo Māori. Mā konā, ka whakamau ki ngā tino uaratanga o te hunga ākonga me ō rātou whānau, hapū, iwi; ā, ko te reo me te paparea Māori kei te pokapū o ngā whakaaro katoa.

Ko Te Takanga o te Wā, te tīrewa ako tuatahi kua tukuna atu i roto i ngā mahi whakahou, nā reira kia mātua whakaakona tērā mai i te tīmatanga o te tau 2023.

Ko ngā tīrewa ako o Te Reo Māori, o Pāngarau, o Te Ao Māori, o Pūmanawa Tāngata hoki ka whakawhakanaketia i te tau 2024; ā, waiho noatia ērā atu tīrewa ako katoa hei whakawhanake i ngā tau e rua e heke mai ana. Ka huri kē ki te whakamahi i Te Reo Māori, i Pāngarau hoki hei te tau 2025, ā, ko te toenga o ngā tīrewa ake ka whakamahia hei te tau 2027.

I roto i ngā wā o te whakawhanake tīrewa ako me te tuku atu ki ngā kura, me whai māramatanga ngā poari rātou ko te tumuaki me ngā kaiako ki ngā rārangi kōrero kei roto. Mā konā anō, ka whai wāhi rātou ki te āta whakatakoto kaupapa ako mā rātou, ki reira whakatinana ai i te marautanga kua whakahoungia katoatia atu i te tau 2027.

⁵ Ka whakatūturu tēnei tikanga here i Te Kāhiti o Aotearoa [2023-go5904](#)

⁶ I whakatūturu tēnei tikanga here i Te Kāhiti o Aotearoa [2022-go4492](#)

Te Anga Ture me Te Marautanga o Aotearoa

Te hunga ākongā me ō rātou whānau

Te marautanga ā-kura

(kua whakatakotoria e te kura, hapori hoki)

Ngā Kaupapa Arataki i ngā Kura me ngā Rumaki Reo Māori – Te Aho Matua, ngā whāinga a ngā kura ā-iwi, a ngā kura motuhake me ngā rumaki reo Māori

Tā te kura Mahere Rautaki, Mahere ā-Tau hei Whakatinana, Pūrongo ā-Tau hoki

Te Marautanga o Aotearoa

Ngā ture pāremata-kore kua whakakāhitia, arā: [ETA s90](#)

Tauākī Kaupapahere Marautanga Tūāpapa

(Pānuitanga Kāhiti o Aotearoa [2009-go8817](#), [2023-go5904](#))

Me whakawhanake rawa ia poari kua kōwhiri* ki te whakatinana i Te Marautanga o Aotearoa, mā te mahi tahi ki te tumuaki me ngā kaiako, i tētahi marautanga akoranga mō ngā ākongā tau 1 ki te tau 13, kia pēnei ai:

- › he whāriki mō tētahi kāhua puta e whakahuatia mai ana e te kura, hapori, whānau, hapū, iwi
- › he whakaū i ngā Mātāpono
- › me te pupuri ki ngā uara me ngā waiaro i tautuhia ai e te kura, hapori, whānau, hapū, iwi hei āki, hei whakaatu, hei tōmene mā ngā ākongā
- › me te whakapiki i ō rātou ake pitomata reorua
- › me te whakatinana o te kaupapa here 'hāora i te rā' me te whakaritenga wā mo te pānui, mo te tuhituhi me te pāngarau i ngā tau 0 ki te 8.

Ngā Tauākī Marautanga ā-Motu

(Pānuitanga Kāhiti o Aotearoa [2009-go8814](#))

Me whakarato ngā kura kāwanatanga i ngā hōtaka ako e hāngai ana ki ngā tauākī mō¹:

- › Ngā Toi
- › Te Reo Māori
- › Pāngarau
- › Pūtaiao
- › Hauora
- › Tikanga ā-Iwi²
- › Hangarau³
- › Te Reo Pākehā.

¹ Kua whakahōutia ngā pānuitanga katoa i te Pānuitanga Kāhiti o Aotearoa [2023-go5904](#)

² Kua whakahōutia i te Pānuitanga Kāhiti o Aotearoa [2022-go4492](#).

³ Kua whakahōutia i te Pānuitanga Kāhiti o Aotearoa [2017-go6474](#).

Te Tauākī o Ngā Whakaarotau Mātauranga, Akoranga ā-Motu hoki (NELP)

I whakaputaina i raro i te [ETA s5](#)

Tā te Poari haepapa, he aromātai, he tuku pūrongo mō āna mahi, arā:

- › He pūrongo mahi ako a te ākongā takitahi (ki taua ākongā me ōna ake mātua).
- › He pūrongo mahi akoranga a ngā ākongā o te kura (ki te iwi whānui me te Tāhuhu o te Mātauranga).

Ā te Poari herenga:

- › Ngā Whāinga o te Poari: [ETA s127](#)
- › Ngā Herenga Whakamahere Rautaki, Tuku Pūrongo hoki: [ETA ss134-146](#)
- › He Haepapa Akotahi mō te whakarato i te marautanga hauora: [ETA s91](#)
- › Ngā Hōtaka Akoako: [ETA s164](#)
- › Te Aroturuki me te Tuku Pūrongo mō ngā Mahi Ako a ngā Ākongā: [ETA s165](#)
- › [Ngā Waeture 2023](#) (Mo te Whakamahere me te Tuku Pūrongo Whakahaere Kura)
- › Ngā Herenga o ngā Kura Motuhake Kua Tautapaina: [ETA s204](#)
- › Waeture 21 o te Whakahounga Mātauranga (Poari Kura): [Waeture 2020](#)

Te Ture Mātauranga, Whakangungu Hoki 2020 (ETA)

Te Tiriti o Waitangi me ōna mātāpono